

□□ □□□□ □ □□□□□ □□ □□□□

□□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□□□□

□□□□ **19 (2)**

❖ lafo/kku ds vuqPNsn 19 $\frac{1}{4}1\frac{1}{2}$ d esa lHkh ukxfjdksa dks ^okd~ vkSj vfHkO;fDr* dh Lora=rk nh xbZ gSA ;g vkt+knh iw.kZ] LoPNan vkSj vfuZcaf/kr ugha gSA

❖ lafo/kku ds vuqPNsn 19 $\frac{1}{4}2\frac{1}{2}$ ds vuqlkj fdlh fo/kku ds vk/kkj ij fuEufyf[kr vk/kkjksa ij vfHkO;fDr dh vkt+knh ij ;qfDr;qDr izfrca/k yxk, tk ldrs gSaA

❖ 1 Hkkjr dh izHkqrk ;k v[kaMrk ds fgr esa

❖ 2 jkT; dh lqj{kk ds fgr esa

❖ 3- fons"kh jkT;ksa ds lkFk eS=hiw.kZ eS=hiw.kZ IEca/kksa ds fgr esa

❖ 4 yksd O;oLFkk ds fgr esa

❖ 5 f"k"Vkpj ;k lnkpj ds fgr esa

❖ 6 U;k;ky; dh voekuuk

❖ 7 ekugkfuds IEca/k esa

❖ 8 vijk/k míhiu ds IEca/k esa

❖ s lHkh izfrca/k euekus <ax ls yxw ugha fd, tk ldrsA bUgsa rHkh yxw fd;k tk ldrk gS fd tc os vuqPNsn 19 $\frac{1}{4}2\frac{1}{2}$ ds varxZr vkrs gksaA U;k;ky; fu.kZ; dj ldrk gS fd ;s izfrca/k ;qfDr;qDr gSa ;k ughaA

❖dksbZ Hkh vkt+knh iw.kZ ugha gksrh A izsl dk vyx ls dksbZ Hkh vfHkO;fDr dh vkt+knh izklr ugha gSA lafo/kku IHkk esa vEcsMdj us dgk Fkka

❖^ izsl dk vf/kdkj dksbZ ,slk vf/kdkj ugha gS tks fdlh ukxfjd dks mldh O;fDrxr {kerk esa ugha iznku fd;k tk ldrk gSA izsl dk IEiknd ;k mldk izca/kd tc Hkh lekpkj i=ksa ds fy, dqN fy[krk gS rks bls og ,d ukxfjd dh gSfl;r ls miyC/k vf/kdkj dk iz;ksx djrs gq, dgrk gSA

❖dkSu izsl dh vkt+knh dk ykHk mBk ldrs gSa\

❖d& /kkfeZd leqnk;

❖[k& dEifu;ka vkSj vU; fudk;

❖loksZPp U;k;ky; us vusd ckj ;g Li'V fd;k gS fd izsl dh vkt+knh ek= ns" k ds IHkh ukxfjdksa dks gh izklr gS vU; dksbZ Hkh laxBu bl vf/kdkj dh ekax ugha dj ldrkA

❖"kL= Isukvksa ds lanHkZ esa loksZPp U;k;ky; us ;g O;oLFkk nh gS fd laln bl ij mfpr izfrca/k yxk ldrh gSA

❖iz"u ;g gS fd D;k dksbZ /kkfeZd leqnk; bl vf/kdkj dh ekax dj ldrk gS\

❖loksZPp U;k;ky; us ^vkpk;Z egjktjh ujsanz izlkn th vkuan izlkn th egkjkt cuke xqtjkr jkT;* ds eqdnes esa U;k;ky; us lkQ fd;k fd ;g vf/kdkj ukxfjdksa dks iznku fd;k x;k gS fdlh /kkfeZd IEiznk; dks bldh ekax dk vf/kdkj ugha gSA

❖|fi fdlh dEiuh dks vfHkO;fDr dh vkt+knh mlh izdkj miyC/k ugha gS ftl izdkj ls fdlh ukxfjd dksA

❖ks;j/kkj d gksus dk vFkZ ;g ugha gS fd og vius vfHkO;fDr vkSj okd~ dh vkt+knh dks [kks pqdk gSA 'ks;j/kkj dks ;g vf/kdkj Lor% gh izklr gSaA

❖fdlh O;fDr dh vfHkO;fDr dh vkt+knh ij izfrca/k ek= jkT; gh yxk ldrk gS dksbZ laLFkku ughaA

❖izsl dh Lora=rk ij ;qfDr;qDr izfrca/k ds vk/kkj

❖1 izfrca/k dks ;qfDr;qDr fl) djuk jkT; dh ftEesnkjh &&/keZnRr cuke Hkkjr la?k

❖2 blh eqdnesa esa loksZPp U;k;ky; us Li"V fd;k fd vfHkO;fDr dh vktk+nh ek= vkt+knh ugha gS cfYd ;g ,d vf/kdkj gSA ftlesa jkT; dh n[kyvankth+ mfpr ugha gSA

❖3 ;g fopkjksa ds izpkj izlkj dk gh vf/kdkj ugha gS cfYd viuh vkYkspuk dk mRrj nsus dk Hkh vf/kdkj gSA euqHkkbZ Mh- 'kkg cuke thou chek fuxe

- ❖fopkjksa ds izpkj&izlkj dk vf/kdkj
- ❖Okk;q rajXks ns”k dh lEifRr vr% lHkh dks iw.kZ vfHkO;fDr dk vf/kdkj&
- ❖ljdkj dh vkykspuk ij izfrca/k vksfMlh dE;wfuds”ku fyfeVsM cuke yksdfonk;u laxBu
- ❖lokZsPp U;k;ky; ds le{k nks iz”u Fks
- ❖1 D;k futh jsfM;ks LVs”ku LFkkfir djuk vfHkO;fDr dh vkt+knh dk fgLlk gS\
- ❖2 D;k nwjn”kZu ij fQYe dk izn”kZu vfHkO;fDr dh vkt+knh dk fgLlk gS\
- ❖lokZsPp U;k;ky; us igys iz”u ij dksbZ O;oLFkk ugha nh A ijarq nwljs iz”u ds fo’k; esa dgk fd ;g vfHkO;fDr dh vkt+knh dk fgLlk gS

□□□ □□ □□□□□□□□

- ❖;wfu;u vkWQ bafM;k cuke flusekVZ QkamMs”ku dk dsl
- ❖fQYe ^fc;kWUM ftukslkbM* lu~ 1987 esa bls xSj Qhpj fQYe oxZ esa Lo.kZ dey fn;k x;k Fkka ijarq nwjn”kZu us bl vk/kkj ij fn[kkus ls euk dj fn;k fd blesa ljdkj dh vkykspuk dh xbZ gSA
- ❖loksZPp U;k;ky; us dgk fd ^ vuqPNsn 19 ¼d½ esa fn;k x;k vfHkO;fDr dk vf/kdkj vius fopkjksa dks lekpkj i=] if=dk] ;k fQYeksa lfgr vU; ek;/eksa ls Lo;a dks vfHkO;Dr djus dk vf/kdkj iznku djrk gSA;fn fQYe vU; fof/k IEer “krsZa iwjh djrh gS rks mls fn[kkus ls badkj ugha fd;k tk ldrkA

□□□□ □□ □□□□ □□□□

❖d& Hkkjr dh IEizHkqrk rFkk v[kaMrk ds fgr esa
bls lafo/kku ds 16 osa la"ks/ku ds ek;/e ls 6 vDVwcj 1963 dks ykxw
fd;k x;k FkkA bldk mís"; Fkk nf{k.k Hkkjr ds nzfoM+ d'kxe rFkk d"ehj
ds tuer laxzg ekspkZ tSls fo?kVudkjh laxBuksa ij vadq"k yxkukA

- bldk iz;ksx viokn esa gh fd;k x;k gSA
- [k& jkT; dh lqj{kk ds fgr esa
- jkT; dh lqj{kk ds fgr esa mu IHkh izdk"kuksa ij jksd yxkbZ tk ldrh gS
tks ljdkj dk fgalkRed rjhds ls m[kkM+ Qsadus ds fy, mdlkrs gksaA
ijarq ljdkj dh uhfr;ksa dh vkykspuk djuk tutkxj.k ekuk tk,xkA

□□□□ □□ □□□□ □□□□

❖ izsl dh vkt+knh izfrca/k ds rhu dh ewy vk/kkj ;k “krsZa gSaA

❖ d & izfrca/k dkuwu cuk dj yxk;k x;k gksA

❖ [k& izfrca/k lafo/kku esa of.kZr vk/kkjksa ij yxk;k x;k gksA

❖ x& izfrca/k ;qfDr;qDr gksA bldk vFkZ gS fd izfrca/k mruk gh yxk;k tkuk pkfg,
ftruk fd mfpr gksA ;fn dksbZ izfrca/k xSj t+:jh gks rks U;k;y; mls vlaoS/kkfud ?
kksf'kr dj ldrh gSA

❖ izfrca/k ifjfLFkfr;ksa ds vuqlkj iw.kZ Hkh gks ldrk gS ij U;k;ky; mldh leh{kk dj
ldrk gSA

❖ izfrca/kksa esa iwoZ vojks/k ekU; ugha gSA

❖ Lkjdkj lalk/kuksa dh deh ds vk/kkj ij izsl dh vkt+knh ij izfrca/k ugh yxk ldrhA

□□□□ □□ □□□□ □□□□

❖dqN dkuwuh mica/k

❖1 fØfeuy ykW vesaMesaV ,DV1961 /kkjk $\frac{1}{4}2^{\frac{1}{2}}$ rFkk $\frac{1}{4}3^{\frac{1}{2}}$

❖2 “kkldh; xksiuh;rk dkuwu 1923

❖3 dLVEI ,DV 1962 /kkjk 11 $\frac{1}{4}2^{\frac{1}{2}}$ $\frac{1}{4}v^{\frac{1}{2}}$

❖vfHkO;fDr dh Lora=rk dks lafo/kku dk laj{k.k izklr gSA

❖;g ukxfjdksa dks yksdra= esa Hkkxhnhkj dh volj nsrk gSA

❖izsl ds fy, vyx ls fdlh Hkh dkuwu dh vko”;drk lafo/kku fuekZrkvksa us vuqHko ugha dh FkhA

❖izsl ij izfrca/k ds vk/kkj ds fo’k; esa eq[; ckr ;g gS fd jkT; dks fdlh Hkh izdkj dh vfHkO;fDr ij izfrca/k yxkus dks U;k;ksfpr fl) djuk gksxkA

❖izsl dh Lora=rk ds nks eq[; vk;ke gSa

1- izsl dh Lora=rk yksdra= ds fy, vfuok;Z gS

2 izsl fujadq”k ugha gks ldrhA bl ds fy, vkpkj lafgrk dh vko”;drk gksrh gksrh gSA